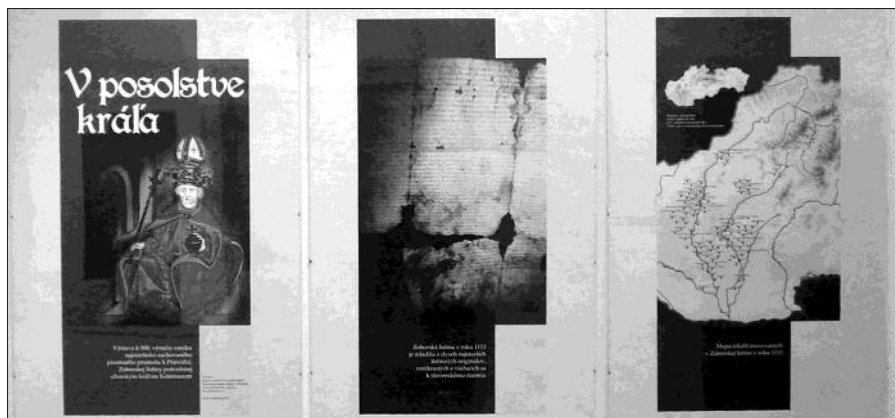

V Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi bola 16. mája 2013 slávnostnou vernisážou otvorená výstava *V posolstve kráľa*, venovaná oficiálnemu vstupu Prievidze do histórie prvým písomným záznamom.

V posolstve kráľa

Hoci na území, na ktorom sa rozkladá Prievidza, žili ľudia od nepamätí, existencia osídlenej osady *Preuigan* sa datuje až od roku 1113, keď sa prvýkrát vyskytuje v písomnej podobe. Najstaršia známa písmom zaznamenaná zmienka o Prievidzi je v druhej zo zoborských listín, mladšom z dvoch najstarších listinných originálov slovenskej proveniencie, vytvorených v rokoch 1111 a 1113. Ich označenie zoborské listiny vychádza z miesta pôvodu, ktorým je benediktínsky kláštor sv. Hypolita na Zobore v Nitre. Vznik kláštora sv. Hypolita spadá do obdobia medzi druhou polovicou 9. a prvou polovicou 10. storočia, ešte do obdobia Veľkomoravskej ríše, keď prichádzajú na územie dnešného Slovenska prví benediktíni, ktorí začali s misionárskou činnosťou na našom území. Písomné pramene svedčia o ich pôsobení na Zobore pred začiatkom 11. storočia. Najstarší kláštor na našom území, v Nitre na Zobore, dal postaviť ešte Pribina alebo Svätopluk. Informácia v Kosmovej kronike z roku 1099 o smrti Svätoplukovho syna v Zoborskom kláštore po roku 899 je najstarším dokladom o jeho existencii. Uhorský kráľ Štefan kláštor obnovil a obdaril majetkami.

Na Slovensku okrem zoborského opátstva vniklo postupne ďalších jedenásť benediktínskych opátstiev a päť rezidencií. V opátstvach, väčšinou postavených na osamelých vrchoch, sa okrem modlitby zaoberali prácou na poli a v lesoch, remeslami a opisovaním kódexov, kým v rezidenciách, situovaných prevažne do miest, sa venovali duchovnej službe a výchove mestskej mládeže. Slovenské kláštory patrili k opátstvu v Panonhalme. Benediktíni boli v Uhorsku nositeľmi vzdelanosti. Mali výrazný podiel na cirkevnej organizácii štátu. Za služby vykonané pre celú spoločnosť boli benediktíni odmeňovaní veľkými majetkami, čo vidieť aj na súpise ich majetkov v listine z roku 1113.

Iniciátorom a zostavovateľom zoborských listín bol zoborský opát Godefrid, ktorého viedla snaha udržať kláštoru majetky a práva na príjmy z nich plynúce. Za týmto účelom bol spísaný majetok, ktorý darovali kláštoru králi Štefan I. a Ladislav I. Z toho vyplýva, že vymenované lokality boli už v čase donácie majetku benediktínom súčasťou uhorského štátu. Uhorský kráľ Koloman listiny s majetkovými právami opátstva potvrdil. V tom čase si väčšie opátstva hájili svoje majetkové práva voči biskupským úradom. Zoborskou listinou z roku 1111 si mníši poisťili príjmy na tretiny výnosov zo všetkých mýtnych poplatkov, ktoré im prináležali na trase od Nitry po Trenčín.

V druhej zoborskej listine, zostavenej po 1. septembri 1113, bol v súpise zhrnutý majetok kláštora s vlastníckymi nárokmi, ktoré v roku 1109 narušili vpády moravského vojvodu Ota. Bolo to okolo tridsať lokalít, ktoré patrili kláštoru, v oblasti západného a stredného Slovenska, od Trenčína a Turca až po Dunaj, medzi ktorými bola vzdialenosť až do 100 km. Vymenovaním hraničných bodov stúpol počet miest zmienených v listine až na stopäťdesiat. Keďže šlo o jednu z najstarších listín týkajúcich sa Slovenska, pre väčšinu zo zmienených lokalít je zoborská listina z roku 1113 prvou písomnou zmienkou, no ich počet znižujú zaniknuté osady. Niekedy však nebol menovaný vlastný majetok kláštora, len medzníky so susednými územiami. Takto je určené aj vlastníctvo kláštora na hornej Nitre v neoznačených Opatovciach nad Nitrou, pričom sú vymenované Račice (*Radsciz*), rieka Nitra (*Nitra*), Nováky (*Nouac*), potok Istebník (*Istobenize*), Kocurany (*Cozuran*), potoky Opočen (*Oposcen*), Geliska (*Gelisca*) a Jeleška, podhradie v Bojniciach (*De submediam Baimoz*) s teplým prameňom. Na záver hranice s Opatovcami nad Nitrou „oproti Prievidzi (*Preuigan*) sú medznikom tri (navššeniny) zo zeme a štyri duby“. Medzi menovanými osídlenými lokali-

tami s vlastnými názvami boli najvýraznejšie rozvinuté Bojnica a Prievidza, ktorých dominantami boli hrady.

Prievidza bola v tom čase centrom administratívy, justície, ekonomiky a náboženského života, ktoré sa vyvinulo z pôvodného staroslovanského strediska remeselnej výroby a trhovej činnosti. Osada bola sústredená okolo hradiska na Mariánskom vršku a rozvíjala sa po pravej strane Handlovky, od najstaršej časti Pod skalkou k Dlhej ulici. Prievidzský hrad bol centrom kráľovskej župy – špánstva, patriacej pod nitriansku veľžupu. Z hradného areálu sa zachoval len pôvodne románsky kostol na Mariánskom vršku z roku 1260, ktorý bol pravdepodobne hradským kostolom. Správy o hrade sú z obdobia medzi rokmi 1276 – 1333, pred zánikom prievidzského hradného obvodu. Je možné, že tu niekde mal svoj kláštor aj rád benediktínov, ktorý v meste pôsobil. Zmienka o ňom je z roku 1400, keď palatín Leustach z Jelšavy spísal závet, v ktorom zanecháva peniaze na dostavbu kláštora, no už v roku 1412 bol mníchmi opustený.

Výstava *V posolstve kráľa* v Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi približuje dejinné okolnosti vzniku listiny s orientáciou na Prievidzu. Keďže prvou písomnou zmienkou sa život na území nezačína ani nekončí, aj výstava *V posolstve kráľa* začína predpísomným obdobím. Ďalej približuje udalosti viažuce sa k vzniku listiny, akými sú vojnové strety, predchádzajúce jej zrodu, pôsobenie cirkvi a jej inštitúcií, ale i bežný život na územiach patriacich zoborskému kláštoru so zameraním na Prievidzu. V čase vzniku listín podhradská osada na križovatke dôležitých ciest sa rozrastala na centrum remeselnej výroby a trhovej činnosti, čo napomohlo jej rozmachu v ďalších dejinných etapách. Výstava *V posolstve kráľa* bude návštevníkov prevádzať históriou Prievidze až do septembra 2013.

Jaroslava Kupčoková,
Hornonitrianske múzeum v Prievidzi